

УДК 94(477.46) : 621.223.5

Касян Андрій

студент ННІ Історії та філософії
Черкаський національний університет
імені Богдана Хмельницького
м. Черкаси

В'ЯЗІВСЬКИЙ ВОДЯНИЙ МЛИН ВІД ЗАСНУВАННЯ ДО СЬОГОДЕННЯ

У с. В'язівок збереглася будівля колишнього водяного млина на р. Вільшанка. Автор зробив успішну спробу виявлення та опрацювання відомостей про млин серед місцевих мешанців. Звернено увагу на специфічну термінологію та особливості млинового устаткування.

Кожна будівля господарського чи іншого призначення має свою історію, крім того вона часто відіграє значну роль в історії окремих людей або цілих громад, опосередковано впливає на перебіг подій, які якимось чином пов'язані з нею. Тому вивчення історії окремої будівлі може дати нам досить цінну інформацію, яка допомагає зрозуміти не тільки історію побудови, та подальшого розвитку даної споруди, але й дізнатись про людей, які її створювали та працювали.

Дослідження історії млинів є важливим аспектом у дослідженні господарської історії українського народу, оскільки млини були своєрідним шедевром техніки того часу, і наші предки намагались максимально раціонально використовувати енергію води та вітру, тому механізми постійно удосконалювалися відповідно до нових умов. Хоча, в загальному, млини були досить схожими. Але кожен майстер мав свої особливі винаходи та пристосування, які робили кожен млин особливим і неповторним.

Цінності цьому дослідженню надає також і досить мала джерельна база, оскільки такі об'єкти, як млини, рідко мають якісь чіткі писемні джерела, за якими можна було б дізнатись їх історію. Тому основними джерелами вивчення історії млинів є розповіді літніх

людей, які ще пам'ятають цікаві факти про млини, історію їх створення та людей, які їх будували. Але зважаючи, що з кожним роком таких людей стає все менше, то праці, написані на основі цих джерел є досить цінними.

Вказана тема є також актуальною зважаючи на сучасні тенденції збільшення інтересу до дослідження млинів Черкащини, пов'язаних підготовкою до проведення міжнародної наукової конференції з історії млинарства.

Млинарство завжди було невід'ємною частиною сільського господарства. У кожному селі здавна були вітряні та водяні млини. У с. В'язівок у 1900 р. налічувалось 48 вітряків [6, 1986] та 2 водяні млини [6, 1698]. Та жоден з них не вцілів до сьогоднішніх днів. Але зберігся дещо пізніший зразок водяного млина.

На берегах р. Вільшанки розкинулось мальовниче с. В'язівок, жителі цього села здавна навчилися використовувати багатства річки та її невичерпні енергетичні ресурси. Проїжджаючи міст через р. Вільшанку у с. В'язівок, мимоволі звертаєш увагу на самотню, досить велику споруду з гарним оформленням, яка знаходиться біля самої річки.

Ця будівля – колишній водяний млин. Хоча зараз про її первинне призначення нагадує лише декілька

Приміщення млина у с. В'язівок, фото автора, 2009 р.

Приміщення млина у с. В'язів, фото автора, 2009 р.

слідів від кріплення водяного колеса на боковій стіні будівлі.

Побудований цей млин був у 1917 р., заможним селянином Володимиром Псенофонтійовичем Зверьовим [5]. Він був приїзжим, викладав математику у місцевій школі, крім того, Зверьов мав близько десяти гектарів землі, й, очевидно, справи в нього йшли достатньо добре. Маючи гроші він найняв місцевих майстрів, які й збудували цей млин [2]. Логічно припустити, що будучи математиком він власноруч спроектував цей млин, про що згадували кілька опитаних автором осіб.

У Володимира Псенофонтійовича було три сини. Старший Микола був директором в'язівської школи [4], про середнього сина не маємо жодних даних, а менший Михайло працював лікарем десь на Західній Україні [5].

На річці була зроблена невелика гребля з двома жолобами, які закривались заставками. Коли потрібно

Приміщення млина у с. В'язів, фото автора, 2009 р.

було змолоти, заставки відкривались, вода текла по жолобах, падаючи на колесо, яке було закріплене на боковій стіні будівлі. Колесо приводило в рух камінь, так званий бурат, який і перемелював зерно [1]. Бурат мав 6 відділів [2].

Після приходу радянської влади, із початком колективізації млин був переданий до колгоспу, очевидно, Зверьов залишився працювати в школі, про це згадувала Доброва Ольга Семенівна. З цього часу завідував млином Яковенко [3]. Ким він був за своїм соціальним походженням і звідки він родом, на жаль, не відомо.

У 1929 р. під час великої повені, гребля не витримала натиску води і була зруйнована [1]. Після цього млин деякий час пустував. Але вже на початку 30-х рр. тут був встановлений двигун внутрішнього згорання, можливо, англійського виробництва. Двигун мав один поршень, який розташовувався горизонтально. Для того, щоб запустити цей двигун, потрібно було нагрівати спеціальну "болванку", потім за допомогою людсь-

кої сили він розкручувався за спеціальну ручку. Двигун через паскові передачі обертав бурат. Крім того, вода значно поруйнувала млин з середини, тому він був дещо перебудований. Деяке устаткування було замінено [3]. Тут почали молоти борошно кількох сортів, дерть, лущити просо [1].

Із 1935 по 1965 рр. з деякими перервами мельником тут працював Кочерга Олександр Максимович. Тоді млин став відомим за межами села: борошно було високої якості славилось на всю округу [1].

Під час німецької окупації в приміщенні млина розташовувався склад з німецьким продовольством. У цей час млин не припиняв роботи, хоча став обслуговувати лише місцевих мешканців. Тут варто згадати один цікавий факт, про який розповів Міщенко Віталій Іванович. "Одного раз, німець приніс нам (тобто Віталію Івановичу та його братам) меду" – згадує Віталій Іванович. Але вся річ у тому, що цей мед, за словами Віталія Івановича, виготовлявся штучно, мав білий колір і приємний солодкий смак [3]. Місцеві мешканці припускають, що цей мед виготовлявся саме в приміщенні млина. Більш детальної інформації про це не збереглося.

У 1948 р. млин знову був переобладнаний. Водяне колесо зняли і відвезли на залізничну станцію Цвітково. Замість бурату були встановлені вальці, це дало змогу покращити якість борошна. Крім того, дещо пізніше замість двигуна внутрішнього згорання був встановлений електродвигун [2]. У середині млина, про його давню історію нагадують спіралеподібні сходи з чудовими кованими перилами, та ще кілька елементів. Зовні ця споруда відразу говорить про свою майже столітню історію. Будівля стоїть на кілька метровому кам'яному фундаменті, стіни зроблені з червоної цегли висотою біля 10 метрів. Фронтони будівлі прикрашені викладеними з цегли орнаментами. На вікнах знаходяться ковани фігурні ґрати.

Нині млин знаходиться в приватній власності. Його взяв в оренду місцевий мешканець. Млин уже кілька останніх років не працює.

З вище наведеного, можна сміливо зробити висновки, що наші предки були не лише "гречкосіями", а й досить вмілими і винахідливими майстрами, і створювали такі маленькі дива як водяні млини, змушуючи "непокірну" річку працювати на благо людей, допомагаючи їм у їх нелегкій справі. Кожен господар, будуючи млин, вкладав туди не тільки кошти і свій час, він залишав там частинку себе, адже це було частиною його життя. Тому потрібно увіковічнювати пам'ять людей, яких несправедливо було забуто, через їх соціальний стан, чи переконання. Це є ще одним прикладом, як віддячує влада людям які працюють на благо свого народу.

Звичайно вивчаючи історію водяного млина не варто забувати і те, що він має не тільки важливе господарське значення. Адже ставок, над яким стоїть водяний млин є одним із символів українського села. Він оспіваний у піснях, описаний у творах видатних українських письменників. Саме цей образ надає українському селу неповторної синкретичної краси, яка заворожує, переносить нас у давнину, дає відчуття себе частиною якогось таємничого дійства – народження сніжно-білого борошна, з якого пізніше з'являться запашні паляниці та смачні вареники.

1. Польові дослідження автора (далі ПДА) – Кочерга Микола Олександрович 1927 року народження.
2. ПДА – Мірошник Григорій Андрійович 1929 р. н.
3. ПДА – Міщенко Віталій Іванович 1937 р. н.
4. ПДА – Осауленко Марія Данилівна 1926 р. н.
5. ПДА – Доброва Ольга Семенівна 1920 р. н.
6. Памятная книжка киевской губернии. – К., 1900. – с. 1698, 1986.